

LINNAD JA ALEVID

EESTI LINNADE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnadeliit, Tallinnas --- Vastutav toimetaja: V. Smetanin

Toimetus ja talitus: Eesti Linnadeliit, Tallinn, raekoda

Ilmub 10 korda aastas

III aastakäik

Hind 25 senti

Nr. 6

Oktoober

1930

Sisu: 1905. a. oktoobripäevad Tallinna linnavolikogus. — A. Jotamm. Korteriküsimus ja korteristatistika. — A. Neuhaus. Linnade ja alevite tulud ja kulud 1928/29. m/a. — J. Mülber. Loogem linnade „foto-arhiive“. — Linnade ja alevite perekonnaseisuatmetnikkude, statistikute ja sekretärilde nõupidamine.

1905. a. oktoobripäevad Tallinna linnavolikogus.

Vast möödus 25 aastat ajaloolisist sündmusist Tallinnas, millistest alles sama aasta algul eestlaste kätte läinud linnaomavalitsusel tuli võtta osa. Nende päevade ja sündmuste valgustamiseks toome alamal kõige kibedamail päevil peetud linnavolikogu koosolekute protokollid. Linnapea E. Hiatsintovi haigestumise tõttu tema kohuseid täitis selajal linnapea abi K. Päts, kelle allkirja kannavad kõik protokollid.

LINNAVOLIKOGU ERAKORRALINE KOOSOLEK

15/28. oktoobril 1905. kell 13.—18.30 min.

Linnapea korraldusel Volikogu saali kogunes seaduslik arv linnavolinikke. Arutlemisele võeti kurvad sündmused, mis leidsid aset koosoleku eelpäeval, mil väiksearyuline salk tundmatuid teostas kesklinnas rüüstamise, lõhkudes kaupluste aknaid ja toimetades mõnes kaupluses avalikku röövimist. Sama päeva õhtupoolikul lõhuti mõned viinapoed, kusjuures üks neist süüdati põlema. Vähe aega hiljem tule ohvriks langes ajutine saksa teater Uuel turul, põledes maani maha.

Arutades küsimust, milliseid abinõusid võtta tarvitusele, et hoida ära selliste kuritegude kordumist, mis ähvardavad linna julgeolekut, — erakorraline linnavolikogu koosolek arvas otstarbekohasemaks pöörata linna töörahva kaastöö

poole, kuna jaanuarikuu rahutuste puhul töörahvas osutus täiesti võimeliseks kuritegeliste salkade ohjeldamiseks.

Eelläbirääkimisel tööliste vanematega, viimased esitasid linnavolikogule oma esindajate kaudu mõned tingimused, milliste teostamise korral nad on valmis tööliste vanemate nimel võtma endale linna kaitsmise. Need tingimused olid järgmised:

1. Linnavolikogu nõutagu kõigi poliitiliste vangide vabastamist viivitamata.

2. Linnavolikogu saavutagu sõjavägede kõrvaldamine uulitsailt viivitamata.

3. Linnavalitsus saatku kohe Kõige-kõrgemale poole järgmise telegrammi: „Seltskondliku korra ja rahu alalhoiuks on tarvilik viivitamata kutsuda kokku seadusandliku asutisena üldise-, üheõiguse-, otsese ja salajase hääletamise teel valitav rahva esindus. Pealeselle tuleb seadusandlisel teel anda rahvale sõna-, trüki-, koosolekute ja ühisuste vabadus ja tõsitada isikupuutumatus.

Ära kuulates tööliste esindajailt esitatud nõudmisi, ja tõsiselt läbikaaludes linna julgeoleku ning kaitse küsimusi, linnavolikogu otsustas:

1. Volitada linnapead koos oma asetäitjaga astuma kubermangu administratsiooni ees tarvilikke samme poliitiliste vangide vabastamiseks,

samuti ka sõjaväe patrullide kõrvaldamiseks uulitsailt.

2. Saata Kõrgeimale poole tööliste esindajate tingimustes toodud sisuga telegramm.

LINNAVOLIKOGU ERAKORRALINE KOOSOLEK

16/29. oktoobril 1905. kell 13.

Linnapea korraldusel linnavolikogu saali kogunes seaduslik arv linnavolinikke erakorraliseks koosolekuks, arutama uusi nõudmisi, mis esitatud Linna Valitsusele Tallinna vabrikutöölise ja raudteeteenijate koosoleku saadikute kaudu. Need nõudmised olid järgmised:

1. Kuna Eestimaa kubeneri lubaduse põhjal sõjaväe-patrullid pidid kõrvaldama Tallinna uulitsailt eelpäeva õhtul hiljemalt kella ¼7, et aga sõjaväeosad peatasid elanikke veel kella ½12 õhtul, toimetades läbiotsimisi, kusjuures takistasid ka tööliste patrulle nende tegevuses, tarvitades koguni vägivalda, tööliste esindajad avaldavad selliste tegude puhul oma sügavamalt kahetsust ja protesti. Nende kinnituseel töölisel võtavad linna kaitsmise oma peale ainult siis, kui kõik sõjaväeosad kõrvaldatakse lõpulikult linna uulitsailt, avalikkudelt platsidelt ning eramajadest, õuedelt ja ruumest.

2. Poliitilised vangid peab viivitamata vabastama, kusjuures tööliste vanemate koosolek otsustab keda vabastada. Tombu, Tasa, Reinu, Blumbergi ja Mõtuse peab vabastama kohe.

3. Linna Valitsus peab toetama töötuid rahalise abiga, mis-asjas tänane linnavolikogu koosolek peab tegema lõpuliiku otsuse. Määratavad summad antagu tööliste vanemate koosoleku korraldusse ja jagada.

4. Tööliste patrullid võivad hoida linnas korda alal ainult sel korral, kui neil on käes tarvilikud relvad, milliste muretsemise Linna Valitsus kohustub võtma endale.

5. Politsei ei tohi teha tööliste patrullidele mingeid takistusi ega segada nende tegevuses. Patrullidel peavad olema erilised tunnusmärgid.

6. Kõik kirjavahetus kubeneri või Linna Valitsuse ja tööliste vahel ilmugu ajakirjanduses kitsenduseteta ja kärpimata.

Esitatud nõudmisi tööliste esindajad toetasid suuliselt Linnavolikogu koosolekul, kusjuures nad teatasid, et toetust töö-

tuile Linna Valitsus peab määrama ligikaudse arvestuse järgi 10.000 rubla suuruses.

Linnapea teatas Linnavolikogu nimel, et kõik tööliste nõudmised, väljaarvatud rahaline toetus, kuuluvad mitte linna omavalitsusele, vaid administratiiv-võimudele, kelle poole Volikogu on valmis pöörama vastavate palvetega ja esitistega et saavutada rahuldavaid tulemusi. Rahalise toetuse asjus Linnapea teatas et Linna Valitsus oleks valmis määrama seda 750 rbl. suuruses iga linna kaitsemise päeva eest tööliste organisatsioonide poolt, kuid üldiselt mitte enam kui kümme päeva.

Selle vastusega tööliste esindajad lahkusid koosolekult et teatada seda töölistele, kes vahepeal olid kogunenud linna, Uuele turule, koosolekule, milline pidi arutama seda vastust ja teatama oma esindajate kaudu oma seisukoha Linnavolikogule.

Seejärel Linnavolikogu otsustas volitada Linnapead linnanõuniku Lenderiga pöörama kubeneri poole tööliste nõudmiste rahuldamise saavutamiseks, niipalju kui see on olemas administratiiv-võimust.

Linnapea ja linnanõunik Lender läksid kohe kubeneri juure et täita Linnavolikogu ülesannet. Volikogu ise jäi aga kokku.

Kui volikogule saabus kohutav teade sellest et sõjavägi on lasknud koosolekule Uuel turul, mille järelduseks oli suur arv tapetuid ja haavatuid, Volikogu läks laiali.

LINNAVOLIKOGU ERAKORRALINE KOOSOLEK

17/30. oktoobril 1905. kell 15,45 m.

Linnapea korraldusel Linnavolikogu saali kogunes seaduslik arv linnavolinikke verise sündmuse arutamiseks, mis koosoleku eelpäeval leidis aset Uuel turul, kus sõjavägi lasi tööliste ja teiste linnaelanikkude koosolekule, millel arutati Linna Valitsuse vastust tööliste esindajatele linna kaitsemise asjus tööliste poolt. Sel moel sündis rida tapmisi sõjaväe poolt, mille ohvriks langesid tapetuina ja haavatuina sajad inimesed, kelle mureks oli korra jaluleseadmine ja alalhoid linnas. Asjaolud enne kuritegelist tapmist ja selle ajal on osalt teada tervele Volikogule, osalt aga tõestatud linnavolinikkude-pealtnägi-jate poolt, kes andsid oma seletused Voli-

kogu avalikul koosolekul.*) Sellase asjade seisukorra tõttu Linnavolikogu jõudis otsusele, et administratiiv-võim kõigi tema käsutuses olevate jõududega pole võimeline pidama korda linnas, vaid vastuoksa kuritegeliste tegude kordasaatmisega elanikkude vastu, võib viia kõige kurvemate tulemusteni linnlaste julgeoleku suhtes.

Juhituna toodud kaalutlusist, Linnavolikogu ühelhäälel otsustas:

1. Avaldada oma kindlat protesti metsiku (дикий) viisi vastu linna rahu ja korra kaitsmises, millist administratsioon tarvitab, lastes igasuguse põhjusega isikuile, kes mitte ainult polnud milleski süüdi, vaid ka neile kes tarvitasid oma jõudu linnaelanikkude julgeoleku kaitsmiseks.
2. Tallinna Uuel turul 16. oktoobril kordasaadetud hulgalises tapmises süüdlaste isikute selgitamiseks nõuda prokuratuurilt viivitamatud uurimist.
3. Lõpetada tänasest päevast kuni korra jaluleseadmiseni eelarveliste summade väljamaksmist politsei ülalpidamiseks.
4. Astuda ühendusse elanikkonnaga erilise seltskondliku julgeoleku komitee loomiseks, andes selle korraldusse tarvilikke summe linnakassast.
5. Läkitada Siseasjade ministrile järgmise sisuline telegramm: Neljateistkümnendal kella neljast algasid linnas rüüstamised, kestsid kogu öö. Mingit kaitset elanikel polnud. Viieteistkümnendal linnaomavalitsus tänu tööliste kaastööle seadis korra jalule. Kuberner lubas kõrvaldada uulitsailt sõjaväed. Kuueteistkümnenda õhtul, läbirääkimiste ajal tööliste vanematega edaspidise kaitse asjus; sõjavägi avas tule rahulikule koosolekule, mis arutas linna kaitsemise abinõusid. Tapetuid ja haavatuid väga palju. Linnaomavalitsus avaldades oma pahameelt (негодование) tegevusetuse puhul neljateistkümnendal ja tulistamise puhul kuueteistkümnendal, loobub igasugusest vastutusest. Elanikkonnas hirmus ärevus.

6. Määrata politsei ja sõjaväe kuritegelistest tegudest 16. oktoobril kannatanute ja nende perekondade toetamiseks linna summadest 5000 rubla, andes see raha tööliste poolt nende enda seast valitud tööliste vanematest ja linnavolikogu poolt valitud volinikest koosnevale komiteele jaotamiseks kannatanuile ja nende perekondadele. Abisaanute nimestik ühes saadud summaga avaldatakse üldiseks teadmiseks kohalikes ajalehis.

7. Käesolev otsus avaldada üldiseks teadmiseks, trükkides seda ja levitades igasugusel viisil.

16. oktoobril kannatanuile ja nende perekondadele abirahade jaotamise komisjoni valiti linnavolinikud: Teemant, Trakman, Strandman, Horschelmann ja Mickvitz.

Seltskondliku julgeoleku komiteeks volikogu määras linnavalitsuse, kõvendades tema koosseisu järgmiste linnavolinikkudega: Poska, Benecke, parun Girard, Mend, Koba ja Karlson.

LINNAVOLIKOGU ERAKORRALINE KOOSOLEK

18. oktoobril 1905. a. kell 13.

Linnapea korraldusel Volikogu saali kogunes seaduslik arv linnavolinikke küsimuste arutamiseks, mis tekivad Kõigekõrgemast Manifestist 17. oktoobrist s. a. Avades koosoleku, Linnapea pöördus Linnavolikogu poole tervituse kõnega Kõigekõrgema Manifesti avaldamise puhul, osutades selle seadusandliku akti suurele tähtsusele Vene riigi poliitilises elus. See akt on teinud meist vabad inimesed, kodanikud sõna tõsisel mõttes. Meiega ei saa enam talitada nii kui varem ja seepärast me peame ühinema rahulikuks ja õnnistusrikkaks tööks. Küllalt verd ja ohvreid!

Seepeale Linnapea kandis 17. oktoobri manifesti teadmiseks ette.

Manifesti teatamise järele lmv. Poska tegi volikogule ettepaneku, millega ühinedes, Linnavolikogu ühelhäälel otsustas:

1. Trükkida 17. okt. Manifest mitmes tuhandes eksemplaaris ja levitada seda maksuta.
2. Avaldada siiras ja sügavaimat tänu ja lugupidamist kõigile seltsidele, asutistele ja üksikisikuile, kelle vaevaga ja pingutustega on pan-

*) Sellest koosolekust pole protokollid.

- dud alus õiguslikule korrale riigis. See otsus teatada telegrammina Keskkorraldavale Komiteele Peterburis.
3. Austada püstitõustes kõiki, kes langenud ohvriks võitluses õigusliku korra maksmapaneku eest riigis.
  4. Tähistada 1905. aasta oktoobrikuu 17. päev vabaduse mälestusmärgi püstitamisega Tallinna linna elanikkude hukkamise-paigale 16. oktoobril 1905. a. ja korraldada selleks korjandus Eestimaa kubermangus.
  5. Paluda Siseasjade Ministrit määrata viivitamata karm juurdlus ja kohus süüdlastele mittemilleski seadusevastases süüdlaste Tallinna elanikkude massilises tapmises 16. okt. 1905.
  6. Pöörata elanikkonna poole üleskutsega hoida alal korda ja rahu mitte ainult seetõttu et nüüd kõigile kodanikele on antud oodatud õigused ja vabadused, vaid ka seepärast et linnaomavalitsus on võtnud käsile kõik abinõud Tallinna elanikkude massilise tapmise süüdlaste selgitamiseks ja nende seaduslikule vastutusele võtmiseks.
  7. Paluda linna-politsei viivitamatut üleandmist linnaomavalitsuse korraldusse seega et kuni selle kinnitamiseni seaduslikus korras, üleandmine sünniks ajutiselt.
  8. Asutada linnavalitsuse juures ajutine maksuta konsultatsioon nõuandmiseks võimude kuritegelise teoviisi läbi Uuel turul 16. okt. 1905. a. kannatanuile.
  9. Paluda kõigi poliitiliste vangide amnesteerimist.

Konsultatsiooni liikmeiks volikogu valis volinikud: Strandmani, Teemanti, Bencke, Poska ja Karlsoni.

Seejärgi Baltiraudtee teenijate saadik hra Soloveitšik pöördus Volikogu poole oma seltsiliste nimel palvega teha korraldus mätta 16. oktoobril langenud nende hukkamisepaigale Uuel turul.

Linnapea seletas et sellane ettepanek on mitmesugustel kaalutlustel praktiliselt pea teostamatu ja et oleks otstarbekohasem määrata selleks eripaik mõnel surnuaial tööliste esindajate valikul. Volikogu ühines Linnapea arvamisega.

Nende otsuste puhul kuberner teatas politsei ülalpidamise summade väljamaksu lõpetamise otsuse täitmise seismapanekust. Kuberner juhtis veel 19. oktoobril Linnapea tähelpanu sellele et ta annud 14. okt. õhtul suusõnalise loa volikogu erakorralise koosoleku pidamiseks 15. okt., millise koosoleku otsused linnapea teatanud temale sama päeva õhtul kella 6. aegu. Kuberner nuriseb et talle pole seni (19. okt.) saadetud ära kirju neist otsustest, mis aga vahepeal ilmunud ajalehis ja veidi teisemal kujul kui temale ettekantud. Kuberner pani ette saata 15. ja 17. okt. otsuste ära kirjad viivitamata ja hoolitseda et ta edaspidi saaks neid enne nende avaldamist ajakirjanduses.

Omas vastuses linnapea Hiatsintov seletas et tema ise ei võinud koostada protokoll ja et üleelatud „hirmsal ajal“ seda üldse vaevalt võis täpselt teha, pealegi kus linnasekretär lamab haigevoosis. Volikogu koosolekud on avalikud ja otsused võivad pääseda ajakirjandusse enne kui linnapea füüsiliselt suudaks saata neid kubernerile.

LINNAVOLIKOGU ERAKORRALINE KOOSOLEK

3. novembril 1905. a. kell 2—2,10 min.

Linnapea ringkirja põhjal Volikogu saali kogunes seaduslik arv linnavolinikke, kellele, koosolekut avades, Linnapea kandis ette Linnavolikogu 17. oktoobri otsuste punkt 3: „lõpetada tänasest päevast kuni korra jaluleseadmiseni eelarveliste summade väljamaksmist politsei ülalpidamiseks“. Linnapea juhtis Volikogu tähelpanu sellele, et otsuse tegemise ajast linna eluolu on suuresti muutunud, mispärast on tarvilik võtta politsei ülalpidamise summade maksmise küsimus uuele otsustamisele.

Linnavolikogu ühelhäälel otsustas:

Uuendada eelarveliste summade väljamaks politsei ülalpidamiseks.

Seejärgi volikogu võttis teadmiseks arstide grupi poolt koostatud protokoll 16. oktoobril Uuel turul kannatanute haavade läbivaatamisest.

Protokollis 23. okt. Dr. Dr. G. Köler, J. Masing ja K. Lütüs tõendavad et kõik haavad ja luumurrud on tekitatud kuulidest.

5. novembril Linnapea palus kubeneri luba erakorralise volikogu-koosoleku pidamiseks 7. novembril kell 12 järgmiste tööliste poolt esitatud küsimuste arutamiseks.

1. Linna miilitsa korraldamine. 2. Üleskutse elanikele levinevate kuulduste puhul „musta saja“ tegudest. 3. Sõjavägede ja politsei eemaldamine linnast ja linna kaitsemise üleandmine tööliste miilitsale. 4. Kuuüüri maksimine linnakassast streikivate tööliste korterite eest. 5. Linnakassa osavõtt streigi-kapitali loomisest. 6. Üleskutse elanikele toetada tööd-katkestanud tööliste puudustkannatavaid perekondi. 7. Elanikkude hoiatamine rüüstamise puhul raekoja kella helistamisega.

Kuberner teatas et ta ei lea põhjusi selle erakorralise volikogu-koosoleku lubamiseks.

Neist küsimustest võeti lähema korralise volikogu-koosoleku — 30. nov. — päevakorda „vabrikutööliste volinikkude avaldus linna miilitsa organiseerimisest ja linna osavõtust streigikapitalist“. Arutati küll ainult streigifondi loomise küsimust. Elavad läbirääkimised, milles võtsid sõna lnv. lnv. Umbliä, Trakman, Erbe, Poska, Strandman. Kõik sõnavõtjad toetasid ettepanekut. Otsus — 24. häälega 23. vastu: 1. asutada linnakassa juures teenistuseta jäänud puudustkannatavate tööliste toetamise fond. 2. Fondi aluseks määrata linna jooksvaist summest 5000 rbl. 3. Fondi suurendamiseks korraldada linnas vabatahtlikkude annetuste korjandus ja selle edukamaks teostamiseks valida kuus jaoskonna-komisjoni. 4. Fondi valitsemine anda keskkomitee kätte, mis koostub jaoskonna-komisjonide esimehist ja võrdselt tööliste esindajaist.

Sama koosoleku päevakorras oli veel Tallinna posti-telegraafi teenijate avaldis toetada nende streiki moraalselt ja aineliselt.

Lnv. Pung tegi rea ettepanekuid, milised kutsusid välja rea mõtteavaldusi, enamasti poolt. Sõna tarvitasid lnv. lnv. Mend, Poska, Strandman, Teemant. Strandman eitas põhimõtteliselt igasugu palveid ja pöördumisi riigivalitsuse poole,

— neist ei oleks ikkagi tulu, edukam on avaldada volikogu otsuseid trükis. Lnv. lnv. Erbe ja Dehio nägid küll posti-telegraafi streigi süüdlasena riigivalitsust, kuid streikimise-õiguse andmist neile nad ei pea loomulikuks, nagu ei tohi lubada streikida arste, apteekreid. Teemant — „kui ka arstid peaksid hakkama streikima praeguse mongooli-ikke hülgamiseks, — peaksime neidki toetama“. Volikogu otsustas: 1. Juhtida Valitsuse tähelepanu sellele et posti-telegraafi teenijate streik on tekkinud Valitsus-asutuste süüist ja et on soovitatav kõrvaldada viivitamata need põhjused, mis ktsusid välja streigi. 2. Avaldada Linnavalitsuse poolt streikivaile posti-telegraafi teenijatele soojemat sümpaatiat nende võitluses vabaduse eest. 3. Tunnustades posti ja telegraafi ametnikkude ainealine seisukord mitte-rahuldavaks, teha linnavalitsusele ülesandeks paluda riigivalitsust rahuldada posti-telegraafi ametnikkude õiglased nõudmised nende olukorra parandamiseks.

Järgmine korraline volikogukoosolek peeti 14. detsembril. Tallinna linn ja maakond olid 10. detsembrist sõjaseisukorras ja ülemvõim oli kindral-kuberneril. Sel koosolekul kanti ette kindral-kubeneri korraldused 10. ja 11. detsembrist: 1) linnanõunik Erbe määramisest linnapea ajutiseks kohustetäitjaks (Linnapea Hiatsintov oli haige); 2) linnanõunik V. Lenderi tagandamisest omavalitsuse ametist sõjaseisukorra ajaks; 3) linnapea asetäitja linnanõuniku K. Pätsu ja linnasekretäri M. Punga tagandamisest omavalitsuse ametitest sõjaseisukorra ajaks, „nende omavolilise pagemise tõttu kohalt ja nende asukoha mitteteadmise pärast“.

Veel kanti sel koosolekul ette linnapea asetäitja K. Pätsu palve 12. skp. lubada temale puhkust, kuna tal ettenägematuil põhjusil on hädaliselt vaja lahkuda Tallinnast lühikeseks ajaks. Linnapea ajutine kohustetäitja seletas sel puhul, et see küsimus pole võetud päevakorda kindral-kubeneri korraldusel ega kuulu volikogu arutusele seda enam, et K. Päts on tagandatud ametist 10. detsembrist.

Linnade ja alevite tulud ja kulud 1928/29. aastal

H. Neuhaus.

Riigi Statistika kuukirjas nr. 100 käesoleva aasta märtsikuul ilmus H. Neuhausi poolt koostatud ülevaade linnade ja alevite tulude ja kulude kohta 1928/29. m/a., millest alamal tähtsamad osad avaldame.

1. Linnade ja alevite büdshetid.

1928/29 majandusaastal nii kulud, kui tulud tõusid, võrreldes eelmise aastaga 12—13% võrra, kui aluseks võtta arvutamisel saadud summasid (1927/28. a. kuulus 15 kuud).

	tulud		kulud	
1928/29 . . .	11.017	112	10.873	113
1927/28 . . .	9.798	100	9.664	110

Erakorraliste kulude % üldkuludest väljendus:

1928/29 . . .	17,3%	1924 . . .	27,2%
1927/28 . . .	18,2%	1923 . . .	32,7%
1926 . . .	32,6%	1922 . . .	10,0%
1925 . . .	24,5%		

Absoluutarvudes osutuvad erakorralised kulud:

1928/29. a. . . .	1.908.678
1927/28. a. . . .	1.763.831

Neist summadest on asutatud ja laiendatud peamiselt ettevõtteid (elektri-jaamad, tramm, veevärk j. m. s.), püstitatud koolimajad ja eluhooned, omandatud kinnisvarad ja Pärnus peale muude ehitatud veel supelasutis.

Aruandeaastal kulutati erakorralise eelarve järgi:

ettevõtete laiendamiseks . . .	1.033.378	kr.
uute hoonete ehitamiseks . . .	247.449	„
koolimajade ehitamiseks . . .	285.333	„
kinnisvarade omandamiseks	267.320	„

Loetletud aladest on nimetamisväärt eriti Tallinna elektrijaama, gaasitehase, veevärgi, trammi, tapamaja ja pandimaja laiendamiseks kulutatud 761.909 kr. ja

uute hoonete ning koolimajade ehitamiseks 199.190 kr.

Erakorralised kulud kaeti kolmest allikast, nimelt saadud laenuna pankadest 717.410 kr., oma kapitalidest 879.182 kr. ja riigilt toetusena peamiselt koolimajade ehitamiseks 228.585 kr.; ainult Paides erakorraliste tulude hulka on võetud 830 kr., mis maksti kindlustuseltsi poolt tulekindlustustasuna.

Korralistest ja erakorralistest kuludest on saavutatud järgmised suhtarvud, mis näitavad linna elaniku koormatust omavalitsuse kuludega:

1922. a. langes keskmiselt ühe elaniku peale	18,5	kr.
1928/29 a. „ „ „ „ „	33,4	„

Seega kasvas elaniku koormatus seitsme aasta vältel peaaegu kahekordseks.

Üksikutel linnadel oli aruandeaastal see suhtarv:

Tallinnas . . .	45,5	kr.	Kuressaares . . .	28,4	kr.
Tartus . . .	29,0	„	Paides . . .	22,6	„
Narvas . . .	18,8	„	Petseris . . .	23,6	„
Pärnus . . .	97,2	„	Paldiskis . . .	18,7	„
Valgas . . .	15,4	„	Nõmmel . . .	17,2	„
Viljandis . . .	27,6	„	Tapal . . .	18,0	„
Rakveres . . .	23,0	„	Põltsamaal . . .	29,9	„
Võrus . . .	32,5	„	Türil . . .	15,2	„
Haapsalus . . .	20,9	„	Tõrval . . .	30,5	„

Rohkeim on koormatud linnakodanikud Tallinnas, Pärnus, Võrus, Tõrvas, Põltsamaal ja Tartus, kuna suhteliselt madalate kuludega osutusid Türi ja Valga, nähtavasti kodaniku kehvusest kaubandus-tööstusliste asutiste puudusel.

Alevite büdžetid kujunesid järgmisena:

	Tulud	Arengu mõõtja	Kulud	Arengu mõõtja
1928/29. a.	352.826	kr.	133	346.187
1927/28. a.	265.058	„	100	246.343

Elaniku koormatus alevel väljendus:

1924. a.	8,9	kr.
1928.29. a.	12,2	„

Vastavad andmed iga alevi kohta viimase aruandeaasta eest on järgmised:

Mustveel . . .	8,7 kr.	Elval	15,1 kr.
Narva-Jõesuul .	7,4 „	'Antslal	14,7 „
Kundal	8,2 „	Kilingi-Nõmmel	16,4 „
Otepääl	10,9 „	Suure-Jaanil . . .	12,5 „
Mõisakülal . .	7,2 „	Jõgeval	23,1 „
Sindil	4,8 „	Võõpsul	11,6 „
Kallastel . . .	4,3 „	Keilal	7,9 „
Kärdlal	36,6 „	Mustlal	8,6 „
Jõhvil	11,1 „		

Kärdla ja Jõgeva suurimad suhtarvud tekkisid sellest, et Kärdlas ehitati uus koolimaja hoone ja Jõgeval asutati elektri- jaam. Igatahes on alevi elanikul väikesem koormatus kui linna kodanikul, suurenes vaid kitsamal ulatusel.

1926. a. linnade sama liigi kulud jagunesid protsendiliselt veidi erinevalt, nimelt:

1928.29. a. . .	12,2	18,8	19,4	32,3	15,9	1,4	= 100,0
1926. a. . . .	7,2	20,8	22,9	33,4	13,9	1,8	= 100,0

Tunduv lahkuminek, eriti valitsemise ja muude asutiste kuludes (I lahter) on seletatav asjaoluga, et 1926. a. oli ainult 13 linna, kuna aruandeaastal juure on arvatud veel 5 linna väiksemate büdžetidega, millised, nagu teada, annavad kõrgemat protsenti peamiselt valitsemise kuludes.

Tõusu näitavad rahandusoperatsioonid, milliste hulka kuulub 766.222 kr. võlgade ning protsentide tasumiseks ja 658.948 kr. kapitalide asutamiseks. Ent esimesest summast $\frac{3}{4}$, nimelt 519.644 kr. koosneb ettevõtete ülekannetest oma võl-

gade tasumiseks; samuti eraldatult ettevõtete poolt 529.701 kr. oma kapitalide asutamiseks, nii et muudeks ettevõtete mitteseotud otstarveteks jääb linnavalitsusel oma muist tuluallikast katta ainult 246.578 ja 129.247 kr.

Tähtsamad andmed selle kohta näidatakse alamal tuhandeis kroonides, kusjuures klambrites on paigutatud ülekan- ded ettevõtete tuludest:

	Võlgade kustutamine	Kapitalide suurendamine
Tallinn	513 (426)	532 (472)
Tartu	89 (24)	20 (—)
Narva	32 (3)	9 (—)
Pärnu	37 (14)	32 (29)
Valga	14 (3)	3 (1)
Viljandi	26 (22)	9 (—)
Rakvere	3 (3)	13 (14)
Võru	13 (9)	7 (6)
Haapsalu	10 (7)	8 (4)
Kuressaare	6 (6)	10 (—)

Need summad, mis linnavalitsused omast käest on tasunud, läksid ühelt poolt obligatsioon-, hüpoteegi-, riiklike varustuslaenu ja muude sellesarnaste võlgade katteks, teiselt poolt kultuurkapitalide ja ehitusfondide suurendamiseks.

Pälvivad tähepanu järgmiste linnade rahandusoperatsioonide protsendilised osad korralistest kuludest:

2. Korralised kulud.

Korralised kulud linnadel ja alevelil on koondatud järgmises tabelis:

	Valitsemine, sotsiaalsed ja riiklikud asu- tised, pensio- nid ja abira- had, tuletõrje	Heakord	Haridus	Hoolekanne	Tervishoid	Rahandus ope- ratsioonid ja kapitalide asutamine	Mitmesugused	Kokku
Linnadel (tuhandis kr)	1093	1681	1739	1584	1311	1425	131	8964
" ₁₀	12,2	18,8	19,4	17,7	14,6	15,9	1,4	100,0
Alevelil (tuhandis kr)	90	24	68	25	4	19	18	248
" ₁₀	36,1	9,9	27,5	10,0	1,5	7,7	7,3	100,0

Tallinnas . . .	21,6%	sel. võlgade tasum.	10,6%
Tartus	7,5%	„ „	6,1%
Narvas	8,4%	„ „	6,6%
Pärnus	11,6%	„ „	6,2%
Viljandis . . .	10,0%	„ „	7,5%
Rakveres . . .	13,6%	„ „	1,5%
Võrus	12,4%	„ „	8,1%
Tõrvas	11,3%	„ „	6,7%

Silmapaistvalt koormatud on Tallinn, kuigi suurem osa kuulub kapitalide asutamiseks; teistest linnadest kulutavad palju, eriti võlgade tasumiseks, Viljandi ja Võru, kuna Rakvere peamiselt kogub kapitale, sest tasuta on seal ainult riikline varustuslaen.

Mis puutub heakorra, hariduse, hoolekande ja tervishoiu kuludesse, siis üksik-asjalised protsendilised arvud nimetatud aladel osutusid järgmisteks:

	Heakord	Haridus	Hoolekanne	Tervis-hoid
Tallinn . . .	18,6	15,4	17,0	15,7
Tartu . . .	22,3	27,3	17,9	11,1
Narva . . .	10,2	26,9	24,3	18,2
Pärnu . . .	21,7	19,7	18,0	13,8
Valga . . .	9,6	37,9	23,7	4,3
Viljandi . . .	15,1	12,8	17,8	31,9
Rakvere . . .	19,2	25,7	16,9	12,0
Võru . . .	15,1	15,2	18,9	22,8
Haapsalu . . .	23,8	10,5	15,3	5,2
Kuressaare . . .	15,8	10,3	25,7	2,5
Paide . . .	5,2	23,4	17,6	25,2
Petseri . . .	31,0	13,3	6,8	3,4
Paldiski . . .	8,1	39,3	8,1	2,1
Nõmme . . .	29,9	23,4	19,6	3,4
Tapa . . .	13,7	38,8	10,0	1,9
Põltsamaa . . .	20,5	16,8	11,5	0,7
Türi . . .	7,2	44,9	9,6	2,0
Tõrva . . .	28,1	32,2	7,3	1,5

Samad kulud absoluutselt (kroonides) :

	Heakord	Haridus	Hoolekanne	Tervis-hoid
Tallinn . . .	902.238	745.523	820.901	759.248
Tartu . . .	324.594	396.269	260.461	160.657
Narva . . .	49.304	129.756	117.310	87.928
Pärnu . . .	129.859	117.484	107.538	82.295
Valga . . .	19.889	78.627	49.131	8.826
Viljandi . . .	53.378	45.329	63.099	112.959
Rakvere . . .	41.612	55.828	36.767	26.025
Võru . . .	24.777	24.785	30.833	37.295
Haapsalu . . .	19.478	8.567	12.555	4.277
Kuressaare . . .	12.706	8.261	20.716	2.016
Paide . . .	3.784	17.086	12.875	18.433
Petseri . . .	21.481	9.241	4.707	2.370
Paldiski . . .	1.750	8.497	1.758	468
Nõmme . . .	43.787	34.141	28.685	5.000
Tapa . . .	5.628	15.925	4.102	782
Põltsamaa . . .	8.767	7.177	4.921	302
Türi . . .	3.023	18.764	3.999	843
Tõrva . . .	15.184	17.427	3.930	792

Kokku 1.681.242 1.738.687 1.584.288 1.310.516

Heakorra teostamisel avaldab suuri mõju järelepingutust Petseri, kulutades selleks kolmandiku oma büdžetist; peaaegu samases ulatuses tegutsevad Nõmme ja Tõrva, kuna Paidel, Türi, Paldiskil ja Valgal heakorra kulud osutuvad alla 10%. Viimane asjaolu tekib peamiselt sellest, et neilt linnadelt suuremaid kulusid nõuavad haridus ja hoolekanne: Paides 41%, Türis

54,5%, Paldiskis 47,4% ja Valgas 61,6% korralistest kuludest. Üldse kulutab enamik linnadest hariduse ja hoolekande otsustamiseks tunduvalt suuremaid osi büdžetidest, eriti (42,6), Nõmme (43), Tapal (48,8) ja Tõrval (39,5%). Vähemat pinevust on märgata tervishoiu kuludel, nimelt kümnel linnal ei ulatu see kulu isegi 10-ne protsendini; erandina esineb Viljandi, kes kulutab tervishoiu heaks 31,9%, omades suhteliselt suuremat haiglat, mis nõuab üle 98 tuh. krooni ülalpidamiseks. Ent tuleb mainida, et nimetatud kulu pole kaugeleki koormav büdžetile, sest et umbes 90 tuh. kr. tasutakse tagasimaksuna ravimise eest. Sarnased tagasimaksud on olemas ka teistel linnadel nii tervishoiu kui ka muudel aladel, kuid mitte sarnase protsendilise ulatusega, kus tagasimaks võrduks ligikaudu kuludele.

Alevite korraliste kulude jaotust näitab järgmine andmestik:

Valitsemine, sotsiaalsed ja riiklikud asutised, pensionid, abirahad ja tuletõrje	36,1%
Heakord	9,9%
Haridus	27,5%
Hoolekanne	10,0%
Tervishoid	1,5%
Rahandusoperatsioonid	7,7%
Mitmesugused kulud	7,3%
	<hr/>
	100,0%

Absoluutseid kulusid (kroonides) oli järgmistel aladel:

	Heakord	Haridus	Hoolekanne	Tervis-hoid
Mustvee . . .	3.287	7.130	1.359	2.291
Narva-Jõesuu . . .	4.525	8.098	2.083	285
Kunda . . .	985	5.765	2.318	—
Otepää . . .	407	2.648	2.122	—
Mõisaküla . . .	1.123	5.663	2.423	—
Sindi . . .	—	1.943	1.336	—
Kallaste . . .	—	1.940	157	—
Jõhvi . . .	1.656	7.447	1.343	300
Kärdla . . .	587	2.783	1.220	—
Elva . . .	5.692	4.743	785	—
Antsla . . .	1.676	6.743	2.332	60
Kilingi-Nõmme . . .	946	1.700	1.713	406
Suure-Jaani . . .	456	2.903	1.967	178
Jõgeva . . .	868	3.324	645	—
Võõpsu . . .	—	1.588	195	—
Keila . . .	629	2.060	1.485	—
Mustla . . .	1.600	1.670	1.321	194
Kokku	24.437	68.151	24.804	3.714

Kõrge kulude protsent administratsiooni ja hariduse aladel on täitsa loomulik, olenedes büdžetide väikesest ulatusest, näiteks Otepää kulutab alevivalitsuse ülalpidamiseks 5.502 kr., s. o. võrdlemisi väikese summa, kuna üldkuludest annab see 43,2%, Kallastel seks isegi 50,7%; samuti Jõhvi alevi kooli ülalpidamine maksab 7.153 kr., mis teeb välja üldkuludest 34,7%.

Büdžetide väikesest ulatusest järgneb nähtus, et mõnel alevil (Sindil, Kallastel, Võõpsul) puuduvad täiesti väljaminekud heakorra teostamiseks, ehk kulutatud summad ei võimalda veendumust, nagu oleks sellele alale küllaldaselt tähelepanu pööratud, näiteks suvitusolukorra tõstmiseks kulutati Kärddlas kõigest 22 kr., ning Keilas tänavate valgustamiseks 23 kr.

Rahandusoperatsioonidest suurem osa langeb kapitalide asutamisele, peamiselt ehitusfondideks. Laenude tasumine ja protsentide maksmine ilmneb alevi kohta tunduvamaks Jõhvil (3½ tuh. kr.), Elval (2 tuh.) ja Antslal (1,4 tuh.).

3. Korrallised tulud.

Korraliste tulude summad on näidatud järgmises tabelis tuhandeis kroones:

Maksud:	13 endisel linnal 1928/29		5 uuel linnal 1928/29
Varanduslikust seisukorrast olenevad	2.752	2.211	95
Tööstus-kaubanduslikud	1.163	1.221	67
Tarvitusõiguste pealt	302	258	11
Mitmesugused maksud	295	316	24
Kokku	4.512	4.006	197
Varanduste kasutamisest (netto)	713	566	39
Ettevõtete puhaskasu	678	703	31
Mitmesugused sissetulekud ja kulude tagasimaksud	1.763	1.239	39
Rahandusoperatsiooni	1.122	809	9
Mitmesugused	21	—	—
Kokku	8.809	7.323	315

Suuremal osal tuluallikaist on märgata tõusu. Tunduvalt (24% võrra) kasvasid varanduslikust seisukorrast olenevad maksud, peamiselt kinnisvaramaksu arvel, milline maks on varanduste ümberhindamise tõttu tõusnud üle 40%. Sissetulekud kaubandustööstusmaksudest on kahanevad, nähtavasti üldise majanduskitsikusega seotud põhjusil, näiteks lõbustuse-

maks langes 20 tuh. kr., laada ja turukaupluste maksud vähenesid 8 tuh. kr., trahterimaks aga 45 tuh. kr. võrra. Samasugused põhjused kutsusid esile ka mõningate ettevõtete puhaskasu langust, näiteks linna viinakauplustest saadi aruandeaastal 81 tuh. kr., kuna 1926. aastal oli 130 tuh. kr.

Maksudetõus tarvitusõiguste pealt on seletatav seega, et autode, mootor- ja jalgrataste pealt tuli sisse 159 tuh. kr., 1926. aastal aga 107 tuh. kr., kuna hobuste ja sõiduriistademaks langes 52 tuh. kroonilt 38 tuh. kroonini. Väikesi muudatusi teistel selle liigi maksudel on: koeramaksud + 2 tuh. kr. ning silla- ja palgiparvetusmaksul + 3 tuh. kr. Kõige suurem tõus selle liigi maksudel on Narval, kus saadi 40,8% rohkem 1926. aastast, kuna Tallinnal see osutus vaid 16,8%.

Puhaskasu varanduste kasutamiseks saadi rohkem 25,9% võrreldes 1926. a., eriti majadest 85,2% kruntidest, heina- ja karjamaadest 12%. Märksa on suurenenud puhaskasu majadest Tallinnas ja Pärnus (67 tuh. ja 10 tuh. kr. ehk 74,4 ja 60%). Suuremaid varandusi omavad Tallinn, Pärnu ja Tartu, misjuures Tallinn saavutab majadest 57% kõigist selle liigi sissetulekutest, samuti kruntidest 28%, kuna Pärnul metsade kasutamine esimesel kohal seisab, andes varanduste kasutamise üldsummast 56%; majad, maad ja mõisad aga annavad umbes ühesuuruseid puhaskasusid. Mis puutub Tartusse, siis saadi seal mõisadest 46%, majadest 29% ja metsadest 13%.

Uutest linnadest on näidatud: Nõmmel ainukeseks kasutamise objektiks majad, Tapal — krundid ja maad, Põltsamaal ja Türil — mõlemad tuluallikad ja Tõrval peale selle veel liiva- ja saviakude kasutamine.

Mitmesugused sissetulekud eriülesannete täitmisel, kuhu kuuluvad toetused ja kulude tagasimaksud, ulatusid 1.763 tuh. kr., nii toetussummade, kui ka oma tulude kasvades.

Toetussummade suurendamine sündis tunduvalt heakorral alal, eriti suurtes linnades, kellele toetust anti Teedeministerraumi poolt uute teede tegemiseks ja tänavate korrashoiuks, nimelt Tallinnale 67.700 kr. (1926. a. oli 40.750 kr.) teede tegemiseks ja asfalt-betoonteede parandamiseks, Tartus samuti uute tänavate sil-

lutamiseks 45.680, ehk rohkem 1926. a. 34.840 kr. Teiste linnade samaks otstarbeks antud toetussummad on märgata vaid väikseid muudatusi, kas vähenemise või suurenemise suunas, näiteks Pärnus 15.000 kr. vähem, Viljandis ja Võrus rohkem — esimesel 1.606 kr., teisel 1.000 kr.

Hariduse alal on toetuste kogusumma 3.000 kr. võrra vähenenud peamiselt Tallinna arvel (30 tuh. kr. asemel 13 tuh. kr.), kuna teistel linnadel, eriti Tartul toetus vastavalt on suurenenud.

Märksa on tõusnud valitsuse toetused hoolekande teostamiseks, üldse 48 tuh. kr. rohkem kui 1926. a. Suurem osa langeb Tallinna vanade- ja lastekodude kasuks — 31 tuh. kr., samuti Tartu heaks umbes 6 tuh. kr. lastekodu ja haigete kodu „Tartu Kodu“ toetuseks. Narvas samaks otstarbeks 12 tuh. kr. rohkem.

Tervishoiu alal on valitsuse poolt antud 29 tuh. kr. enam kui 1926. a., sellest Tallinnale 27 tuh. kr., Tartule üle 2 tuh. kr., teistele linnadele antud toetussummad kõiguvad 1.000 kr. ümber.

Mis puutub muudesse tuludesse ja kulude tagasimaksudesse, siis on siin need tegelikult tõusnud heakorra (9 tuh. kr.), hoolekande (59 tuh. kr.) ja tervishoiu alal (209 tuh. kr.), kuna hariduse alal isegi sissetulekud vähenesid ja seda selle tõttu, et suurem osa Tartu linna hariduse kuludest, mis 1926. a. väljaspool eelarvet arvestati, sama aasta aruandes üldse põle näidatud. Samuti viidi aruandeaastal aruande nomenklatuuri muutmise tagajärjel lastekodud ja -aiad hariduse alalt hoolekande alla, kus nende asutiste majanduskulude tõttu ka sissetulekud suurenevad. Tulude tõusu tervishoiu alal seletatakse peamiselt haigemajade ravimistulude suurenemisega, kui ka uue haigla asutamise tõttu Viljandis.

Rahandusoperatsioonide kohta tuleb eeskätt mainida, et siin on näidatud peamiselt ettevõtetele linna kassale ülekantud summad: 1) võlgade tasumiseks ja nende protsendite maksimiseks 520 tuh. kr. ja 2) ettevõtete kapitalideks 530 tuh. krooni, kuna ülejääv osa kogusummast esineb jooksva arvete, väärtpaberite ja kapitalide protsentidena. Kuna linnade ettevõtete asutamine, uuendamine ja laiendamine viimase 4—5 aasta vältel nõudis suuremaid laenusid rahaasutisilt, siis arusaadavalt pidid kasvama ka võlgade likvidee-

rimiseks ettevõtete poolt määratavad summad, ning ettevõtete tegevuse laienemisega ka tarvilikud kapitalid.

Üksikute linnade absoluutsed tulud osutusi järgmisteks:

	Maksudest	Puhaskasu varanduste kasutamisest	Puhaskasu ettevõtetest	Mitmesuguseid
Tallinn . . .	2.455.684	279.018	354.698	1.862.763
Tartu . . .	863.701	105.281	125.469	384.541
Narva . . .	259.428	44.566	70.947	181.370
Pärnu . . .	250.897	180.957	23.017	142.491
Valga . . .	118.395	23.099	17.736	47.855
Viljandi . . .	175.472	4.985	17.646	160.044
Rakvere . . .	116.490	16.354	32.938	55.146
Võru . . .	81.391	3.495	12.829	66.874
Haapsalu . . .	42.164	17.818	6.198	15.874
Kuresaare . . .	51.716	8.526	9.256	17.378
Paide . . .	42.735	8.798	5.746	17.075
Petseri . . .	47.427	13.119	1.384	1.373
Paldiski . . .	11.470	7.553	minus 86	2.770
Nõmme . . .	82.533	22.351	16.623	6.980
Tapa . . .	28.422	1.650	7.264	5.866
Põltsamaa . . .	27.642	5.717	4.859	6.621
Türi . . .	35.864	1.514	1.829	6.565
Tõrva . . .	22.105	7.571	401	22.410
Kokku	4.708.536	752.372	708.754	2.953.996

Ülevaatliku pildi saamiseks linnade tulude kohta on alamal paigutatud protsendiline võrdlusjaotus.

I. Maksud:	1928/29. a.	1926. a.
Kinnisvarast	23,2	20,5
Tulu- ja puhaskasumaks	7,9	9,6
Äritunnistustelt	2,4	2,5
Trahterimaks	6,6	8,3
Lõbustusmaks	2,2	2,6
Piirituslubade asemaks	2,1	2,7
Autode ja mootorrataste pealt	1,5	1,1
Hobuste ja sõidukite pealt	0,4	0,7
Koerte pealt	0,5	0,5
Jalgrataste pealt	0,3	0,3
Plaanide registreerimise eest	0,2	0,2
Mitmesugused vähemad maksud*	4,3	1,4
Kokku	51,6	50,4
II. Puhaskasu varanduste kasutamisest ja ettevõtetest:		
Varanduste kasutamisest	8,3	9,2
Ettevõtetest	7,8	8,8
III. Mitmesugused sissetulekud eriülesannete täitmisel:		
Toetused ja muud tulud	19,7	20,5
Rahandusoperatsioonid ja mitmesugused kannangud	12,6	11,1
Üldse	100,0	100,0

Tulude vahekord on 1926. a. võrreldes peaaegu püsima jäänud. Kuid siiski näitavad nad, samuti ka rahandusoperatsioonide kannangud, tõusu tendentsi. See asjaolu tekib varanduste kasutamise ning ettevõtete puhaskasu muutlikkusest, kui ka sellest, et mitmesugustel sissetulekutel ja toetustel puudub teatud stabiilsus. Maksude hulgast suureneb peamiselt kinnisvaramaksu tähtsus, kuna teistel maksudel see väheneb omavalitsustelt mitteolenevail põhjusil, näiteks langeb tulu- ja puhaskasumaks, tunduvalt kahaneb trahterimaks, samuti äritunnistus- ja lõbustumaks jne.

Absoluutselt on üksikuil alevel tulud:

	Maksudest	Varanduste kasutamisest	Ettevõtetest	Mitmesuguseid
Mustvee	19.473	1.029	2.081	3.278
Narva-Jõesuu	21.977	278	750	243
Kunda	19.214	588	1.228	—
Otepää	12.003	1.134	1.511	7.311
Mõisaküla	15.825	1.108	1.545	1.751
Sindi	5.476	—	—	3.047
Kallaste	5.245	—	1.156	220
Jõhvi	17.652	604	869	2.004
Kärkla	6.740	3.562	1.015	161
Elva	19.965	1.958	3.934	1.485
Antsla	12.520	4.456	—	3.611
Kilingi-Nõmme	10.299	865	1.951	675
Suure-Jaani	8.868	2.729	1.300	2.150
Jõgeva	9.721	980	1.695	2.621
Võõpsu	4.361	403	—	813
Keila	7.893	—	minus 406	—
Mustla	10.059	1.301	1.800	137
Kokku	207.291	20.995	20.429	29.507

Alevite protsendiline tulude jaotus väljendub järgmiselt:

I. Maksud:	1928/29. a.
Kinnisvaramaks	9,2
Isikumaks	9,6
Äritunnistumaks	7,3
Trahterimaks	18,3
Laada ja turumaksud	6,2
Piirituselubade asemaks	4,2
Tulumaks	2,7
Lõbustusemaks	2,0
Puhaskasumaks	2,5
Hobuste ja sõidukite pealt	0,6
Koerte pealt	0,7
Mitmesugused vähemad maksud	11,2
Kokku	74,5

II. Puhaskasu varanduste kasutamisest ja ettevõtetest:

Varanduste kasutamisest	7,6
Ettevõtetest	7,3

III. Mitmesugused sissetulekud eriülesannete täitmisel:

Toetused ja muud tulud	5,0
Rahandusoperatsioonid ja mitmesugused kannangud	5,6

Üldse 100,0

Maksud omavad alevel veel suurema tähtsuse kui linnadel, muidugi ettevõtete ja varanduste vähema kasutoovuse ning toetuste ja muude tulude puudulikkuse tõttu. Alevite maksud märksa erinevad linnade omadest, nimelt kinnisvaramaksu nõutakse sellekohase seaduse alusel suhteliselt 2½ korda vähem, selle asemel aga võetakse isikumaksu, mis linnade büdžetides täiesti puuduvad ja eriti tähtsamana esineb trahterimaks — umbes 25% maksude üldsummast.

Maksud % korralistest tuludest ulatub mõnel alevil keskmisest kõrgemaiks: Kundas — 91,8%, Narva-Jõesuus 94,5 ja Keilas kuni 100%, kellel puuduvad teised tuluallikad varanduste ja ettevõtete kasutamise näol; viimased kaks tulu liiki puuduvad ka Sindi alevil, nii et peale maksude saadi seal ainult 1.250 kr. Sindi kahevabriku ühisuselt algkooli õpetajate palkadeks. Teistel alevel on mitmesuguste tuludena hariduse alal näidatud õpperahad ehk naabri valdadelt saadud toetused koolide ülalpidamiseks.

Varandused võimaldavad võrdlemisi suuremat sissetulekut Kärklas 31%, Antslas 22%, Suure-Jaanis 18%, kuna Narva-Jõesuul ja Jõhvil on see protsent keskmiselt märksa madalam (1 ja 2,8). Nimetatud tulud saadakse alevi maade ja kruntide rendist muude varanduste (talude, metsade jm.) puudusel.

Mis puutub rahandusoperatsioonesse, siis on siin näidatud kas büdžeti tasakaalustamiseks võetud tagavara summad jooksvatest arvetest või nende protsendid.

4. Ettevõtted.

Tulutoovus linnade ettevõtetest osutus protsendiliselt korralistest üldtuludest järgmisena:

	1928/29. a.	1926. a.
Tallinn	7,2	9,7
Tartu	8,4	9,4
Narva	14,0	9,4
Pärnu	3,8	2,5
Valga	8,5	8,1
Viljandi	4,9	3,0
Rakvere	14,9	16,6
Võru	7,8	8,8
Haapsalu	7,5	11,1
Kuressaare	11,3	32,6
Paide	7,7	7,5
Petseri	2,2	3,0
Paldiski	—	3,7
Nõmme	12,9	16,1
Tapa	16,8	11,4
Põltsamaa	10,8	4,5
Türi	3,9	0,8
Tõrva	0,7	—
Keskmine	7,8	9,6

Eeltoodud andmestik iseloomustab ettevõtete kasutamise intensiivsust üksikutes linnades ja protsendilist kaalu büdžetis. Nii seisavad keskmisest kõrgemal Narva, Rakvere, Kuressaare, Nõmme, Tapa ja Põltsamaa, kus ettevõtete tulukus on vääri- liselist tõstetud; alla keskmist püsivad suurimaist linnadest Pärnu, kus uus supelasutis tegutses 9.316 kr. puudujää- giga, ning mustusevedu andis kahju 1.606 kr., Viljandis mõjus ettevõtete ül- dise puhtakasu peale turbatööstuse 8.596 kr. puudujääk. Eriti madal on puhtakasu protsent Petsiril, Tüiril ja Tõrval, see- tõttu, et tähtsamad ettevõtted (elektrija- mad) tegutsesid puudujäägiga. Ka Tal- linna ettevõtete puhaskasu on, eelmiste aastatega võrreldes, tunduvalt langenud ja seda just kahe tähtsama asutise — pandimaja ja veevärgi puhaskasu puudu- sel, sest esimesel läks 12.427 kr. puhas- kasu tegevuskapitali suurendamiseks, tei- sel 215.969 kr. — filterveevärgi ehitus- laenu kustutamiseks ja selle protsentide maksmiseks.

Nagu näha, ettevõtete tähtsus büdže- tis on mõnel linnal langenud, kuna suure- mal osal linnadest on märgata teatud suu- renemist. Silmapaistvalt on see tõusnud Narval + 4,6%, Tapal + 5,4% ja Põltsa- maal + 6,3%. Tähtsusetu puhaskasumak- suga ja isegi kahjuga tegutsesid ettevõt- ted Tõrval ja Paldiskil, mis tekkinud elekt- rijaamade puudulikkusest sisseseadest ja kor- raldusest, mille tagajärjel need ettevõtted hävitavad teiste ettevõtete puhaskasu.

Kuressaare ettevõtete tähtsus langes um- bes kolm korda, mis tekkinud peamiselt supelmajade tulutoovuse vähenemisest su- vitajate arvu kahanemise tõttu aruande- aastal; suurt mõju avaldab ka elektri- jaama tegevuskahju.

Teistlaadi mulje saame ettevõtete pu- haskasu absoluutarvude kõrvutamisel:

	1928/29. a.	1926. a.
Tallinn	355 tuh. kr.	436 tuh. kr.
Tartu	125 " "	110 " "
Narva	71 " "	45 " "
Pärnu	23 " "	14 " "
Valga	18 " "	14 " "
Viljandi	18 " "	7 " "
Rakvere	33 " "	33 " "
Võru	13 " "	13 " "
Haapsalu	6 " "	2 " "
Kuressaare	9 " "	23 " "
Paide	6 " "	6 " "
Petseri	1 " "	—2 " "
Paldiski	0 " "	1 " "

Selgub, et ettevõtete kasutoovus Tar- tus, Rakveres ja Võrus pole sugugi vähe- nenud aruandeaastal võrreldes 1926. a., Tartus on see isegi tõusnud 13,6%, korra- line büdžet aga üle 27% võrra.

Ettevõtete arv on kasvanud kuue peale, nimelt asutati linnapank Tartus, linna- apteegid Viljandis, Haapsalus ja Nõmmel ning avati rahvasaun Kuressaares ja turukaubamaja Rakveres; lõpetati iseseis- valt tegutsev aiapidamine Viljandis.

Ettevõtete hulgast arenevad jõudsasti elektriijaamad esimestes suuremates võim- samate jaamadega linnades: Tallinnas arengumõõtja 113, Tartus 109, Narvas 226, Pärnus 383, Valgas 157, Viljandis 215, Rakveres 141. Hästi töötavad ka linna raudteed. Ehkki Tallinnas on näi- datud puhaskasu 6.091 kr., tuleb siiski meelespidada, et trammi tuludest on kae- tud ehituskulu ja makstud ette 2—5 aasta rendiraha Vene-Balti tehastelt kasutami- sele võetud veerevkoosseade ja hoonete eest.

Aleveil puuduvad sellekohased kapita- lid ettevõtete asutamiseks ja arendami- seks ja selletõttu peale viinapoodide tegut- sevad ainult neljal alevil elektrivõrgud (Mõisakülas, Jõhvis, Jõgeval ja Keilas) ja ühel (Mustveel) oma tapamaja. Mis puutub viinapoodidesse, siis tegutseb neid vaid kaheteistkümmes alevis, nende hulgast Elvas suurima puhaskasuga 3.934 kr.

Loogem linnade foto-arhiive“.

J. Müllber.

Linnade ilme ja elu-olu on pidevalt muutuv ja seda eriti praegusel tehniliste suursaavutiste ajajärgul. Paljud, mis veel aastakümne eest oli igapäine, on nüüd varisend unustuse hõlma ja veel aastakümne pärast sellest võib leida ainult mälestusi kaasaegsete kirjeldustes, piltides. Kui tahaksime aga käsitada veel vanemat aega, siis peaksime rajanema peamiselt oletustele. Kirjandus pakub ainult ligikaudse tugipunkti, kui puudub tolleaegsete eluavalduste tähtsaim kujutaja — *pilt*.

Linnade ilmet ei muuda mitte ainult ümberehitused, uued hooned, uute linnaosade rajamine, — seda mõjustab määravalt ka elukommete muutumine ajanõuetele vastavalt. Nagu kaovad ja ongi kadund paljud huvitavad vanad hooned, et anda aset uutele, moodsamaile, — nii kaovad vanad kombes, surevad välja iseloomulikud kohalikud tüübid.

Ammuks see oli kui ainukeseks liiklemisvahendiks linnades oli voorimees, kelle üüriauto on tõrjund nüüd täiesti tahaplaanile, et ta mõne aasta pärast kaoks täiesti, nagu ongi juba kadund kahehobuse voorimees, kellest praegune noorpõlv teab ainult kuulduse järgi. Tallinnast näiteks on kadund endine hoburaudtee (konka), andes aset moodsale, nägusale, kiirele elektri-raudteele. On kadund hobu-omnibussid (Tallinn—Kopli), asendudes moodsate autobussidega. Veeteedele on ilmud ajakohased mootorlaevad, miliseid veel aastakümne eest seal ei tuntud jne. jne.

Vaadeldes linnade arhitektoonilist ilmet, näeme siingi hulga uudist, mis annab linnale uuema näo, muutes seda sageli tundmatuseni. Vähemadki ümberehitused hoonete juures muudavad vaateid alatasa ja alles paari aasta eest müügile lastud vaatekaarte põlatakse nüüd juba kui vananenuid.

Kui tundmatuseni on viimase paarikümne aasta jooksul muutunud näiteks Tallinna linnaosa teatrite ja pankade ümbruses.

Ammuks see oli, kui Tallinna turgu palistasid veel inetud kaubaputkad ja

Veneturgu „ehtisid“ Vene kabel ja pehas-tanud juudipoodide read; sadamast linna sõitjal aga tuli mööduda vanakraamituru telklaagrist. Tallinna sadam on tundmatuseni ümberehitatud, samuti ei sarnane raudtee peajaama-esine plats, nagu jaamahoone sisemuski sugugi sellele kümne aasta eest jne.

Tartu on rikastund viimasel ajal Pauluse kirikuga, Gustaf-Adolfi ausambaga; vana puusilla asemele on tekkinud uus moodne Vabaduse-sild jne. See kõik muudab ümbruse ilmet.

Narvas võib praegu veel näha vabandussõjaaegse hävituse jälgi, mis kindlasti kaovad lähemate aastate jooksul, andes sellele linnaosale koguni uue ilme. Linna korraldamisega, Peetri ausamba kõrvaldamisega jne. Narva on muutunud endisest veneaegsest provintsilinnakesest palju nägusamaks, eriti oma huvitavas kesk-aegses vanalinnas.

Nii võiks tuua näiteid kõigist linnadest. Näiteks: Pärnus — Koidula plats, uus supelhoone, staadion; Viljandis — uued pangamajad, turu ümberkorraldamine; Petseri — uus linn; Rakvere — uued ehitised ja planeeringud jne. Meie uued linnad aga hakkavad alles arenema ja neil seisab ees kõik see töö, mida vanad linnad teinud sadasid kordi.

Linnade arenemine ei tunne seisakut. Olles igapäev kõige selle sees, me elame need muudatused kaasa märkamatu ja harjume nendega sageli nii, et kui meilt mõne aja pärast peaks küsitama, mis seisis siin-seal varem, kuidas see-teine hoone nägi välja aasta-paari eest, — me vastame mitteteadvalt. Kes aga tuleb kodulinna tagasi pikema eemaloleku järele, see leiab mõnegi vanast ajast tuttava piasasja puuduvat ja tahaks meeleldi värskendada mälestust neist kas või pildilgi.

Paljudi väärtuslikku on juba päästamatult kadund. Mõndagi kadunud ja kaduvat võib hiljem elustada küll kirjanduse abil, kuid sageli ainult umbkaudselt. Täiusliku, selge ja asjaliku kujutuse sellest mis kadund, hävinend, uuesti sündind, võib anda ainuüksi pilt, esijoones foto.

Nagu kaasaegsete kuulsuste häält säilitatakse heliplaatidel, luues seega hääle

surematuse, nii ei tohi jätta ka fotograafiafiat kõrvale suurest kultuurilisest tööst — jäädvustada kaduvat, seda enam, et tema haru — kinomatograafia teeb seda juba jooksvate eluavaldustega (filmikroonika).

Ilma kroonikata pole ajalugu ja fotograafia võltsimatust peab kasutama linna foto-kroonikana. Ainult linna „foto-arhiivis“ tulevad põlved leiaksid objektiivselt fikseeritud minevikku ja ajaloolastele seal leiduks rikkalikumat materjali. Vanad linnad peaksid hakkama esijoones koguma veel säilind vanemaid pilte (kahjuks on neistki palju väärtuslikku juba kadund!) mitte ainult kutselistelt, vaid ka asjaarmastajailt fotograafidelt. Ja just viimastel leidubki sageli haruldasemaid väärtuslikumaid negatiive. Ka tehniliselt nõrgadki negatiivid on väärtuslikud, eriti kui need osutuvad ainukesteks.

Nende piltide kogumise kõrval ei tohi aga jätta hooletusse jooksvat kroonikat ja tuleb paralleelselt koguda ka sellekohast materjali. Linna ettevõtted peaksid kavakindlalt pildistama kõiki oma uuen-dusi, laiendusi, moderniseerimisi ja n. e. mitmesuguses arenemisjärgus.

Meie uued, noored linnad ei tohi aga arvata „foto-arhiivi“ loomist neisse mittepuutuvaks. Nad kui algajad asuvad koguni paremas seisukorras, kuna neil ajalugu on enamasti alles ees ja möödunud aja illustreerimine ei tohiks teha neile ülepeasematuid raskusi.

Mida „foto-arhiiv“ peaks sisaldama?

Seda võiks võtta kokku ühes sõnas *kõiki*, mis puudutab linnaelu. Üldjoontes me võiksimme koostada arhiivi neljast peaosast.

1. *Kadund linn.* Välised ja sisevõtted igasugustest kadund hoonetest ja ehitistest. Vaated neist linnaosadest (platsid, uulitsad, puisteed jne.), milliste väline ilme on tunduvalt muutunud vähemalt viimase 10—15 aasta kestes, (uuen-duste, ümberkorralduste tõttu, või taimestiku loomulikust kasvamisest jne.).

2. *Kaduv linn.* Välised ja sisevõtted igasuguseist vanaaegseist ehitistest, väärtuslikest kunstiajalooliselt, või linnale muidu iseloomulikest.

3. *Linna sündmused ja uulitsaelu.* Igasugu sündmuste, pidustuste, uulitsaelu pildistused (eriti vanast ajast). Siia kuu-

luksid ausammaste ja hoonete nurgakivi-panekud ja avamised; linna ehtimised ja ilutulestikud pidulikkude sündmuste puhul, paraadid, rongikäigud, tuntud tege-laste matused; rahvapeod, turu- ja laadastseenid. Vaated jääminekust, suurveest, tormihävitustest, suurtest tulekahjudest jne., ja lõpuks iseloomulikumaid linna-tüüpe (käsitöölised, uulitsa-kaupmehed, öövahid, linnavahid, kojamehed, voorimehed jne. jne.). Sellesse osakonda võiksid kuuluda ka vastavad kinofilmid, kui need pole koondatud eriosakonda.

3. *Linna ilu.* Selle nimetuse alla koondatagu olgugi tänapäised pildistusi linna maastikust ja hoonetest erilistes oludes, näiteks linna aiad ja puisteed härmas või esimese lopsaka lume all; linnavaatelid publikule vähe-kättesaadavaist kohtadest, (tornid, katused, erakorterite aknad, lendvõtted); pildistusi publikule veel vähem kättesaadavaist, eriti ilusaist eramajade ja asutiste sisemustest.

Foto-kaamera on tänapäev levind igasse rahvakihti; fotografeerimine on saand rahvalikuks ja seepärast selle avara programmi teostamine ei tohiks olla eriti raske, kui tömmata kaasa kõiki fotografeerijaid. Iga üksik negatiiv on väärtuslik, ka kui ta kujutaks huvitavaid hooned ja ehitisi ainult mõninga uulitsastseeni foonina.

Mul oli juhus mõne aasta eest näha rikkalikku sellast pildikogu Viiburi linnavalitsuses, mis pakkus palju huvitavat ja õpetlikku. Ka Tallinnas paaril korral korraldatud vanade linnavaadete näitused köitsid oma rikkalikkusega, eriti 1913. a. paigu korraldatu. Ka osutusid väga õpetlikuks Leedu Šauli linnas nähtud pildid sõjaaegu hävitatud linnaosadest ja hiljem nende asemele rajatud uuest linnast.

Juba armastusest kodulinna vastu peame asuma pildimaterjali koondamisele linna „foto-arhiivi“. Ja seda viivitamata, sest iga päev edasi viib kaasa palju väärtuslikku, mida praegusel materjalistlikul ajal ei suuda või ei oska päästa ka muinuskaitse. Mõnigi väärtuslik pildikogu võib erakätes hävineda, kuna koondatult kindlasse keskkotta see säilib ja omandab alles õige kultuurilise väärtuse.

Foto-arhiiv ei omanda väärtust mitte alles aastakümnete pärast, vaid see tuleb praktilisele tarvitamisele nii pea kui talle pannakse alus, näiteks mitmesuguste hoo-

nete ümberehitamise puhul, kus sageli on hädasti vaja pilte hoonest enne viimaseid ümberehitusi, eriti kui on tegu muinsuskaitsele kuuluvate ehitistega ja kui ei taheta hävitada teatava ümbruse ajaloolist ilmet. Alles hiljuti Tallinnas oli juhus kus vana ajaloolise hoone ümberehitajad otsisid selle endiseaja pilti, kuid ei leid-

nud üheltki fotograafilt. Erakogudes neid kahtlemata on. Foto-arhiiv omab praktilise väärtuse alles siis, kui temasse koondatakse mitte ainult üksikuid pilta, mis sagedasel käitlemisel kuluvad, vaid ka tarvilikke negatiive, millistest tarbekorral alati võib valmistada küllaldaselt jäljendeid.

Linnade ja alevite perekonnaseisuaametnikkude, statistikute ja sekretäride nõupidamine

peeti tänavu 18. ja 19. oktoobril Narvas. Nõupidamisele oli kogunud 28 ametnikku 13. linnast ja 7. alevist. Nõupidamisest võttis osa ka Kohtu- ja Siseministeeriumi esindaja, perekonnaseisu-arhiivi juhataja hra T. Teder.

Nõupidamise päevakord oli järgmine:

1. Tulemusi perekonnaseisu - seaduse taotlemisel.

Referent E. Rosenstrauch, Tallinna per.-am.

2. Perekonnaseisuaametniku tegelik töö.

Referent E. Metsik, Tartu per.-am.

3. Läbirääkimised.

4. Korteriküsimus ja korteri statistika.

Referent A. Istoam, Tartu linna statbüroo juh.

5. Asjaajamise lihtsustamise küsimus. Soome omavalitsuste kogemusi.

Referent H. Avikson, Rakvere linnapea.

6. Sekretäri osa kogukonnavalitsuse töös.

Referent G. Treier — Tallinna linnaval. sekretäri abi.

Nõupidamise avas laupäeval, 18. oktoobril kell 10,30 min. Narva linnapea hra J. Luts tervitusega linnavalitsuse poolt, avaldades häädmeelt et Narva linn võib tänavu juba teist korda näha oma raeko-

jas koos linnade ja alevite juhtivaid tegelasi: — suvel poliitilisi, nüüd tegelikelt. Soovis nõupidamisele hädad tuju ning korradaminekut.

Nõupidamise juhatajaks valiti Narva linnasekretär Fr. Verberg ja protokollkirjutajaiks hrad Adamson ja Speek Narvast.

Nõupidamise raskuse-punkti kujundasid perekonnaseisuaameti küsimused, nõudes nende arutamiseks terve esimese nõupidamise-päeva.

Omas referaadis tulemustest perekonnaseisu-seaduse eesmärgi taotlemisel Tallinna perekonnaseisuaametnik E. Rosenstrauch osutas esijoonel hõlbustusele, mis loodud kodanikele perekonnaseisu registreerivate asutiste arvu suurenemisest kodanlike registreerimisega. Perekonnaseisuseaduse maksmapanekuga nende asutiste arv on kasvanud enam kui kahekordseks. Uus kord on leidnud täielikku poolehoidu. Referent leidis aga et olukorda ei saa pidada siiski veel täiesti normaalseks, kuna pole veel teostatud üldine perekonnakirjade sisseandmine, mis osutub hädavajaliseks ja millele on korduvalt juhitud tähelepanu. Praegu perekonnakirjad on sisseseatud umbes ühele viiendikule kodanikest, ja senise korra edasikestmisel, perekonnakirjade sisseandmine jõuaks lõpule alles 20. aasta pärast. Seda on vaja kiirustada. Edasi referent leidis ebaühtlust perekonnaseisu tunnistuste maksustamises: vaimulikkude tunnistused kuuluvad ebaõiglaselt kõrge maksu alla, mis kodanikele sageli väga koormav. Peaksid kaduma kõik perekonnaseisuaametniku

tööd raskendavad ja kodanikke asjatult koormavad määrused ja korraldused, mis hävitavad poolehoidu-leidnud perekonnaseisu-seaduse tähtsust.

Teine referent, Tartu perekonnaseisu-ametnik E. Metsik käsitas oma referaadis „perekonnaseisu-ametniku tegelik töö“ otse tegevusest võetud, praktilisi küsimusi, mis nõuavad ühtlustamist ja lahendamist. Oma ettekannet hra Metsik illustreeris mitmete näidetega tegelikust tööst. Referent esitas vastuvõtmiseks mõned resolutsioonid oma referaadis toodud nähete korraldamiseks ja parandamiseks.

Mõlemi referaadiga puudutatud küsimuste kohta Kohtu- ja Siseministeeriumi esindaja hra T. Teder andis seletusi, ja koosolijad võtsid elavalt sõna. Ka läbirääkimistel algatati veel mõningaid tegelikus töös tekkinud küsimusi. Läbirääkimised olid väga elavad.

Nõupidamise teisel päeval kuulati ära kolm referaati: 1) Rakvere linnapealt hra H. Aviksonilt — asjaajamise lihtsustamisest ja Soome omavalitsuste kogemustest sel alal; 2) Tallinna linnavalitsuse sekretäri abilt hra G. Treierilt — sekretäri osast kogukonnavalitsuse töös, ja 3) Tartu linna statistika büroo juhatajalt hra A. Isotamilt — korteriküsimusest ja korteristatistikast.

Hra H. Avikson tutvustas üldjoontes oma soomesõidul saadud muljetest sealsete omavalitsuste asjaajamise korraldusest ilma lauajuhendita ja kaustadeta. Teostatud see on nii et saadavast postist sekretär eraldab esijoones omavalitsuse kolleegiumi otsustamisele kuuluvad kirjad, võttes teised kohe täitmisele jooksva kirjavahetuse korras. Mingit registreerimist seejuures ei toimetata, kui mitte arvata saadetava posti kandmist postiraamatusse. Nii saadud kui saadetak post koondatakse pärast täitmist kronoloogilises korras erilisse lahtritega kappi omavalitsuse tegevusalade järgi eelarve-jaotuse kohaselt. Aastalõpul paberid köidetakse kokku ja paigutatakse arhiivi, koondades neid samas korras ja varustades köidet tarviliku

sisujuhatajaga eelarve peatükkide järgi. Sama sünnib ka kollegiaalselt otsustatavate asjadega. Protokollide sisujuhatajad samuti koostatakse tegevusalade järgi eelarve-jaotuse kohaselt. Kui vähegi võimalik, kirjadele vastatakse telefoniteel. Asjaajamises on leidnud rohket tarvitamist kartoteegid. Referent teatas et Soomereisil saadud materjalid on tal alles läbitöötamata kuid lähemal ajal ta esitab aruande Kohtu- ja Siseministeeriumile. Soovitas võtta kaalumisele mil määral sarnane lihtsustamine oleks meil teostatav.

Kõneledes sekretäri osast kogukonn-omavalitsuse töös, hra G. Treier osutas tähtsale osale mis sekretäril oli täita endistes magistratides, ja milline tal peaks olema praegugi, kuigi see ajajooksul on vähenenud. Referent leidis et omavalitsuse sekretäri peaülesanne on, — olla omavalitsuse lähemaks juriidiliseks nõuandjaks ja et tema peab hoolitsema selle eest, et omavalitsuse otsused oleksid seadusepärased ning täidetavad.

Referaadis korteriküsimusest ja korteristatistikast hra A. Isotamm andis lühida ülevaate korteriküsimuse kui linna sotsiaalpoliitilise küsimuse ajaloolisest kujunemisest, selgitades tegureid, mis tõstnud korteriküsimuse oluliselt esile ja osutas korteristatistika tähtsusele olulise abinõuna igasuguste paranduste jaoks korteripoliitika alal, mis avastab haiged kohad korterioludes, andes pilti üldisest olukorrast.

Kõigiti asjalik nõupidamine lõppes pühapäeval kell 14 soovialaldusega et linnade ja alevite sekretärid püüaksid pidada Linnadeliiduga elavamat sidet, informeerides liitu kavakindlalt omalt alalt. See hõlbustaks liidugi tööd.

Narva linnavalitsus korraldas nõupidamisest osavõtjale laupäeva õhtul koosviibimise, milline möödus ülevas meeleolus. Nõupidamise lõppedes pühapäeval külastati Narva linna muuseumi, sõideti Vene piirile ja käidi vaatamas Narva koski.